

Гуляєва Людмила

*кандидатка економічних наук, доцентка,
доцентка кафедри фінансів,
Академія праці, соціальних відносин і туризму, Україна*

Ahrens Andreas

*Professor, Doctor of Engineering, habilitated doctor,
Hochschule Wismar University of Applied Sciences, Technology, Business and Design,
Germany*

Zascerinska Jelena

*Doctor of Philosophy, researcher,
Centre for Education and Innovation Research, Latvia*

ПІДПРИЄМНИЦТВО ТА САМОЗАЙНЯТІСТЬ УКРАЇНСЬКИХ ЖІНОК-ВИМУШЕНИХ МІГРАНТОК У НІМЕЧЧИНІ ЯК НАПРЯМ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

Німеччина є однією з ключових країн прийому українських вимушених мігрантів: понад 1,19 млн українців перебували у країні та потребували підтримки у зв'язку з війною [1, с. 7]. Для українських жінок, які вимушено переїхали до Німеччини, питання економічної інтеграції не обмежується пошуком місця роботи лише у якості найманого працівника. Одним із важливих та ефективних шляхів відновлення професійної активності може бути започаткування підприємництва та самозайнятості в приймаючій країні.

Актуальність розвитку підприємництва як шляху професійного розвитку та самореалізації жінок з України посилюється тим, що інтеграція українських біженців на ринку праці Німеччини відбувається нерівномірно. У дослідженнях щодо застосування Директиви про тимчасовий захист у Німеччині наголошується на значній частці жінок серед українських біженців, а також негативному обмежуючому впливі сімейних, мовних і адміністративних чинників на їхню зайнятість [2]. За даними Світового банку, офіційна зайнятість українських жінок у Німеччині залишається обмеженою, а частина працевлаштованих працює на посадах, що характеризують рівень нижчий за попередній рівень кваліфікації в Україні [3]. Це формує ризик втрати людського капіталу, професійної декваліфікації та тривалої залежності жінок від соціальної підтримки в приймаючій країні – Німеччині.

У такій ситуації підприємництво може стати реалістичним інструментом поступового входження в економічне життя Німеччини, як альтернатива найманій праці. Це стосується насамперед тих, хто має досвід у сфері освіти, консультаційних послуг, перекладу, креативних індустрій, цифрових сервісів, догляду, соціальної роботи, ремесел або малого сімейного бізнесу. Самозайнятості дає можливість поєднувати економічну активність із доглядовими обов'язками жінок, тестувати

бізнес-ідею в невеликому масштабі, працювати з українською громадою та поступово виходити на ширший німецький ринок.

Для систематизації практичних дій доцільно запропонувати модель підприємницької інтеграції українських жінок-вимушених мігранток у Німеччині (табл.1). Вона являє собою послідовну навігацію від перевірки правових передумов бізнес-ідеї до виходу на ринок, фінансування, податково-правового супроводу та професійного мережування. Кожен етап такої моделі повинен бути пов'язаний із конкретними інструментами підтримки, доступними в Німеччині, та з аналізом того, які саме бар'єри вони допомагають долати.

Таблиця 1

Модель підприємницької інтеграції українських жінок-вимушених мігранток у Німеччині: доступні інструменти та їх аналіз

Етап	Доступні інструменти	Характеристика етапу
1. Правова та інституційна діагностика бізнес-ідеї	Дозвіл на перебування і право на самозайнятість; консультації Bundesagentur für Arbeit, Jobcenter, спеціалізовані організації з розвитку підприємництва.	Дозволяє уникнути неформальної діяльності та помилкового старту. Жінка має з'ясувати, чи може працювати як підприємця або фрилансера, які реєстраційні процедури потрібні та до якої установи звертатися.
2. Оцінка професійного потенціалу та вибір напрямку діяльності	Integration durch Qualifizierung (IQ), визнання кваліфікацій, консультації ІНК, HWK, Institut für freie Berufe.	Допомагає співвіднести український досвід із вимогами німецького ринку, уникнути декваліфікації та вибрати реалістичну нішу: послуги, ремесла, освіта, консалтинг, цифрова або креативна діяльність. Може знадобитися підтвердження української освіти або підвищення кваліфікації/перекваліфікація.
3. Бізнес-планування	ІНК/HWK, бізнес-консультації, Wir gründen in Deutschland, Gründerplattform, консультації щодо переходу до самозайнятості.	Бізнес-ідея перевіряється на життєздатність: клієнти, попит, ціна, витрати, канали продажу, конкуренти, очікуваний дохід, мінімізація ризиків.
4. Офіційна реєстрація діяльності	Gewerbeamt для комерційної діяльності; Finanzamt для фрилансу; ІНК/HWK у разі членства або ремісничих вимог.	Реєстрація легалізує діяльність, але потребує правильного розмежування Gewerbe (підприємницька/комерційна діяльність) і Freiberuf (вільна професійна діяльність). Помилка може створити податкові, страхові або дозвільні проблеми.
5. Фінансування старту	KfW, Förderdatenbank, місцеві програми підтримки бізнесу, мікрокредитування, консультації щодо залучення фінансування.	Фінансування є складним через відсутність кредитної історії, застави й стабільного доходу. Потрібен реалістичний бізнес-план.
6. Податково-правовий	Податкові та юридичні консультації; консультації щодо медичного, пенсійного і	Ключові питання: податки, соціальне страхування, відповідальність і умови роботи з клієнтами.

Етап	Доступні інструменти	Характеристика етапу
супровід і страхування	професійного страхування, договорів та відповідальності.	
7. Вихід на ринок і професійне мережування	Професійні об'єднання, місцеві підприємницькі мережі, мігрантські організації, ІНК/HWK-заходи, онлайн-просування, менторство.	Допомагає подолати соціальну ізоляцію, знайти перших клієнтів, партнерів і наставників, а також краще зрозуміти правила локального ринку.

Джерело: узагальнено авторами на основі [1; 4; 5].

Особливо важливим кроком є бізнес-планування. У німецькому контексті бізнес-план має показати не лише загальну ідею, а й цінність продукту або послуги для клієнтів, відмінність від конкурентів, цільову аудиторію, місце ведення діяльності, спосіб продажу, структуру витрат і очікувану ціну. Для українських жінок це важливо ще й тому, що бізнес-план допомагає відокремити реалістичну модель самозайнятості від загального бажання працювати самостійно. Наприклад, освітні послуги, переклад, доглядові сервіси чи креативна діяльність можуть мати попит, але потребують перевірки правових вимог до реалізації бізнесу в Німеччині, каналів залучення клієнтів і фактичної платоспроможності цільової групи.

Також важливий блок практичних питань стосується етапу фінансування. Для започаткування навіть невеликої власної справи потрібні кошти на реєстраційні процедури, обладнання, матеріали, рекламу, оренду, страхування, професійні консультації та перші місяці роботи без стабільного доходу. Німецька практика засвідчує, що початківці часто недооцінюють потребу у фінансовому забезпеченні, а стартове фінансування може поєднувати власний капітал, банківський кредит і державну підтримку [1]. Для вимушених мігранток додатковою проблемою є відсутність кредитної історії, застави або стабільного доходу в Німеччині, тому фінансове планування має бути особливо ретельним.

Згідно з німецьким законодавством, якщо жінка планує комерційну діяльність, вона має звернутися до Торгового офісу (Gewerbeamt) за місцем ведення бізнесу. Для цього можуть знадобитися паспорт або посвідчення особи, дозвіл на перебування, що дозволяє підприємницьку діяльність, опис виду діяльності, реєстраційний збір, а для окремих сфер – ліцензія, ремісничка карта, довідка про несудимість або інші документи [1]. Після реєстрації інформація передається до податкового управління (Finanzamt), професійної асоціації (Berufsgenossenschaft), Промислово-торговельної палати (ІНК) або Ремісничої палати (HWK) та інших органів залежно від виду діяльності.

Для фрілансерок (самозайнятості) процедура відрізняється: представниці вільних професій зазвичай звертаються безпосередньо до Finanzamt для податкової реєстрації. Це має значення для українок, які можуть працювати як консультантки, викладачки, тренерки, перекладачки, журналістки, мисткині або фахівчині у сфері послуг. Водночас належність до вільної професії не звільняє від потреби перевірити

податкові, страхові та професійні вимоги. Для частини професій, зокрема у медицині, архітектурі, інженерному консалтингу чи інших регульованих сферах, може бути потрібне членство у відповідній професійній палаті або підтвердження кваліфікації.

Окремої уваги потребує вибір організаційно-правової форми бізнесу та самозайнятості. Для індивідуальної діяльності найпростішою формою може бути Einzelunternehmen (індивідуальне підприємство); для спільної діяльності кількох осіб — GbR (товариство цивільного права); для бізнесу з обмеженням відповідальності можуть розглядатися UG (підприємницьке товариство з обмеженою відповідальністю) або GmbH (товариство з обмеженою відповідальністю), однак вони потребують складніших процедур, нотаріального оформлення та іншого юридичного супроводу [1, с. 58–59]. Вибір форми впливає на відповідальність особистим майном, податкові зобов'язання, можливість наймати працівників, працювати з клієнтами та залучати фінансування.

Успішне відкриття власної справи також неможливе без розуміння системи податків і страхування. Підприємця має враховувати податок на додану вартість, прибутковий податок, торговий податок, а для юридичних осіб – податок на прибуток підприємств. Не менш важливими є медичне страхування, можливі пенсійні внески для окремих категорій самозайнятих осіб, страхування професійної або корпоративної відповідальності, страхування на випадок переривання діяльності та наслідків професійних ризиків [4; 5]. Саме ці аспекти часто залишаються поза увагою початківців, але визначають стійкість бізнесу.

З погляду соціальної економіки підприємництво українських жінок-вимушених мігранток має не лише індивідуальний, а й суспільний ефект. Воно може сприяти збереженню людського капіталу, зменшенню залежності від соціальних виплат, розвитку послуг для місцевих і мігрантських громад, створенню жіночих професійних мереж і посиленню соціальної згуртованості. Особливо перспективними є мікроініціативи у сфері догляду, освіти, перекладу, культурної медіації, цифрових послуг, креативних індустрій, соціального підприємництва та консультативної підтримки інших мігрантів. Однак вони зазвичай потребують адресного супроводу підприємниць – від ідеї до реєстрації, перших клієнтів і стабілізації доходу.

Отже, підприємництво та самозайнятість українських жінок-вимушених мігранток у Німеччині є перспективним напрямом соціально-економічної інтеграції. Для політики підтримки важливим є перехід від загального інформування до комплексної підтримки бізнес-цініціатив, що має включати консультації, допомогу з бізнес-плануванням, правовий і податковий супровід, доступ до мікрофінансування, менторство, визнання кваліфікацій та залучення до професійних мереж. За таких умов самозайнятість та підприємництво можуть з вимушеної стратегії виживання стати інструментом гідної економічної участі, фінансової незалежності та соціальної інтеграції українських жінок у Німеччині.

Публікацію підготовлено в межах реалізації проєкту «WINGS. Women's Initiative for New Growth and Skills – Empowering Migrant Careers» (Project Number: 2024-1-DE02-KA220-ADU-000247718), що фінансується Європейським Союзом у рамках програми Erasmus+.

Список використаних джерел:

1. Ahrens A., Zascerinska J. Rise Up: стратегії розвитку кар'єри для жінок-мігранток для дорослих жінок – вимушених мігранток з України. Germany : Hochschule Wismar, University of Applied Sciences: Technology, Business and Design, 2025. 67 с.
2. Heiermann P., Atanisev K. The Application of the Temporary Protection Directive to Refugees from Ukraine in Germany. EMN Germany Paper. Nuremberg : Federal Office for Migration and Refugees, 2024. DOI: <https://doi.org/10.48570/bamf.fz.emndp.01/2024.en.2024.rlschutzukr.1.0>
3. Honorati M., Testaverde M., Tonti E. Labor Market Integration of Refugees in Germany: New Lessons after the Ukrainian Crisis. Social Protection and Jobs Discussion Paper No. 2404. Washington, DC : World Bank Group, 2024. URL: <http://documents.worldbank.org/curated/en/099016304302411714>
4. Make it in Germany. Setting up a business in Germany. Federal Government of Germany. URL: <https://www.make-it-in-germany.com/en/working-in-germany/setting-up-business> (дата звернення: 18.06.2026).
5. KfW. Unser Förderangebot für Unternehmen. URL: <https://www.kfw.de/inlandsfoerderung/Unternehmen/> (дата звернення: 18.06.2026).